

Весела Ляхова е родена през 1961 г. в гр. Пазарджик. Завършила е СУ „Св. Кл. Охридски“, специалност българска филология (1985), специализирала е мениджмънт и международни отношения (1998) в същия университет. Пише разкази, публикува и критически текстове. Нейни творби са отпечатани в съвременните периодични издания „Литературен вестник“, „Словото“, „Култура“, „АБВ“, „Летописи“, „Театър“, „Демократически преглед“ и др., както и в интернет издания. Автор е на книгите: „До слънцето“ (1993) – сборник с повести, „Живот мисия. Книга за проф. д-р Цеко Торбов“ (2001) – философско-биографично изследване, и „Бежанци“ (2013) – роман. През 2013 г. „Бежанци“ е номиниран за националната награда за художествена проза „Хеликон“, достига до финалните номинации за роман на годината на Фонд „13 века България“ и е удостоен с наградата „Х.Г. Данов“ на Министерството на културата за белетристика (2014 г.), както и с наградата на Портал „Култура“ за принос в художествена литература за 2014 г.

Из романа „Бежанци“

След като си отиде дъщеря ѝ, Капитан Хриса не отвори повече очи. В края на седмицата умря тихо и безмълвно. Беше едно истински тъжно есенно утро, в което нищо друго не можеше да се прави, освен да се гледа сивият ден през прозореца. Камбана би вяло и скръбно. Изпратиха я малцина, от българите само останалите две-три булчета, женени за гърци. Тъкмо процесията стигна гробището, от притъмнялото небе рухна дъжд. Поп Спирос претупа опелото, опечалените се разотидоха, намокрени до кости. Забиха върху прясната могила дървен кръст, току-що скован, и отчето късо обобщение, сякаш привършваше проповед:

– А беше лична жена, омесена от страст и хубост. Времената на такива хора отминаха.

Ангел Капитанов остана последен на гроба, дълго гледа черната пръст, която попиваше дъжда, и потръпваше от клад. Рохкавата почва изпускате тежък влажен аромат. Досега се държа: и когато Хриса издъхна, и когато сам преоблече и нареди мъртвото ѝ тяло, и когато вдигнаха и понесоха ковчега, и когато го спуснаха в гроба. Но изведнъж го обзе жал, доплака му се от тая прясна купчина пръст, която стоеше надигната, защото там долу е положена неговата Хриса, бездиханна и студена, измъчена и отчаяна. Кой знае защо

се сети как страдаше от влагата през зимата и все повтаряше:

– Ох, ножинките ми... Коя орисница ми ги нарече ножинките ми!

Идеше му да се просне и прегърне мократа разкаляна земя, да зарови пръсти в нея и да я моли – нека бъде ласкава с неговата Хриса, тя заслужава мир и упокой поне в отвъдното. Хрипливо ридание се изтръгна от гърдите му, той се смути и с очи, пълни с влага, се огледа. Пусто и самотно, гробището погълна този кратък човешки звук и пак потъгна в непроницаемостта си мълчание.

У дома завари траурната трапеза сложена, гостите разположени, дори отпили за Бог да прости. Някакви съседки се бяха разпоредили по обичая. Тих говор като жужене изпълваше къщата, но Ангел не се заслуша в нито един разговор. Седна накрая, извади смачкан пакет цигари и жадно запали. Никой не го забелязваше. Той гледаше тия редки гости, които шумно ядяха и говореха за грижите си сега. Нова вълна скръб го заля: те приказваха и не се сещаха за мъртвата – ще речеш нямало я е изобщо! Така ли изчезва човек? И то неговата Хриса, дете не се пощади, живя, като че ли е вечна – от всичко се интересуваше, във всичко се месеше, на всичко знаеше рецептата. Смъртта ѝ бе засенчена от тежкото изпитание

на нейния народ, премина, сякаш не се е случила. Но какво искаше Ангел? Да спрат другите да живеят поради нейната кончина? Или да вземат върху себе си неговия скръбен дял? Или да забравят тежобата си на прокуденици от родните места?

Някой го сепна, сядайки до него. Беше съседка, възпълна, та по лицето не личеше възрастта ѝ. Наклони се към него с цялата си мазна снага и взе да го пита нещо за следващите парастаси. Той я гледаше, сякаш не чуваше. Чудеше се защо му говори на гръцки, пък се упрекна – че нали от месец вече е Гърция. Как става така – менят се Гърция, България, Гърция, България като летни облаци по небето! А животът се изтича... Съседката продължаваше да настоява: той да не бере грижа, тя знае какво трябва да се прави в следващите четирийсет дни. Че тия дни са много важни, тя мъртвата е още тук, душата ѝ се прощава с тоя свят... Той нали няма да ходи наникъде. Него сега няма да го закачат – ни за паспорти, ни за нищо, нали е в траур. Да си гледа работата и дома...

Ангел дръпна глава, отскубна се от шепота на тая жена, чието име не знаеше. Работата и дома ли! Че каква работа има той сега? И кое сега е у дома? Може ли да бъде дом тая празна стая, която още пази миризмата на болната

Хриса и по стените ѝ се гонят сенките на нейните спомени, а одърът е заел формата на стопеното ѝ тяло! Дали наистина не беше все още тук някъде душата ѝ, измъчена, но упорита...

Гъркинята обеща да му помогне, а той кимна безразлично и стана от масата. Седна настрани и се вторачи мълчаливо пред себе си, сякаш не присъстваше тук. Един по един опечалените взеха да се разотиват. Добре че не се изпраща от помен – продължи да мисли той, – инак какво да кажеш на сбогуване.

Баща и син останаха сами. Съседката поразтреби набързо, пък и тя си взе пътя. През цялото време си шгпнеше под нос, откъслечни думи долитаха до слуха на Ангел и той разбра, че нарежда за мъртвата.

Ангел не помръдна от мястото си, вцепенен от пустота в душата си. Беше сигурен, че Хриса ще го надживее, а ето го сега, седи сам, способен само да плаче. Как не доби смелост приживе, толкова време заедно с нея, даже в младите години, да ѝ признае своята обич. За такива неща те не говореха, все работа, грижи, залисии, а то било най-важното! Нали и Бог е повелил мъж да обича жена си, да забрави баща и майка и да се долепи до нея, с нея да стане едно. А с Хриса да си едно, било благословено...

Денят бавно преваля, настъпи нощ, студена, влажна и смълчана. Сладкопойните птици – отлетели, домашните – като онемели, селото, наполовина пусто, глухо, сляпо, напред полето, сгущено под гъстите облаци като виновно усмирено дете.

Усетил, че е сам, Ангел стана. Макар и уморен, не му се лягаше, нямаше да мигне. Навлече памуклийката и излезе. Посрещна го хладен въздух, той пое дълбоко дъх. Свежестта, която го изпълни, по своя необяснима логика, му напомни за Хриса и покъртителната тъга го обзе с нова сила, направо го разплака. Чуваше гласа си, като скимтене, и това още повече го натъжи. Вълни скръб го заливаха, оставяйки го без дъх.

Какво прави тук? Трябва да е при жена си!

В безлунната нощ, с премрежени от сълзите очи, без да вижда къде ходи, той излезе от селото и нозете му сами го отведоха на гробището. Намери гроба на Хриса, седна на влажната

пръст развълнуван и впери поглед в светлеещия кръст.

– Ето ме, ето ме тук – зашепна той като полудял. – Ти къде си? Яви ми се, каквото ми заръчаш, ще го сторя.

Съзнаваше налудничавостта си, но думите сами излизаха от устата му, както сълзите сами течаха от очите му. Молеше Хрисула с безутешното отчаяние на човека, загубил всичко освен живота си.

Колко време беше минало, Ангел не знаеше, но като вдигна глава, на изток светлееше. Новият ден почваше и в него раната му щеше да бъде още по-мъчителна, кървяща. Почувства се като прострелян дивеч. Беше ловец и знаеше: уцеленото животно първо не усеща нищо, а продължава да бяга под мушката дори смъртно ранено. После почва да губи сили, обръща глава отчаяно и все още не разбира защо краката му се движат все по-бавно. Чак накрая, преди да издъхне, сякаш проумява, но тогава вече няма сили дори да проскимти. Никога не се запита: боли ли го дивеча, какво му теква, докато избелва очи към небето. Вече знаеше, че хиляди пъти бе докарвал на безименните животни неистова болка, която те оставя без дъх, и която става все по-непоносима. И страшно – колко болка можеш да изтърпиш! Накрая по-добре е да си мъртъв!

В селото ставаше нещо. Ангел не обърна внимание, но по едно време до слуха му долетя глас.

– Тук ли си бил, бе тате!

Старецът вдигна поглед. Стойчо приближаваше с едри крачки между гробовете.

– Изтрепах се да те диря... Не чуваш ли какво става! – сопна се младежът недоволен.

– Какво става? – надигна се Ангел тромаво, уморено.

Синът му го подхвана. Ядът му омекна, като видя баща си – разтерзан и смазан. Безволева съсредоточеност, подобна на обреченост, бе заменила детинската веселост на лицето му.

– Хайде, идвай! Идвай, че не остана време!

– Какво е станало?

– Като не чуеш, не виждаш ли? – посочи той към селото. Чак сега старецът се вгледа. Между оголелите дървета се точеше черен пушек от догарящ огън като клада.

– Подпалиха кметството тая нощ.

Цялото село гаси пожара.

– Кметството, че защо кметството? – повтори старецът, сякаш не проумяваше.

– Не разбираш ли, не могат да си поделят властта гърците.

Старецът поклати глава. Всъщност това изобщо не го интересуваше. Погледна гробовния кръст, погледна към селото, после сина си – чудеше се как всичкото това се случва наведнъж. Какво да приеме, колко ще понесе... Сетне като че ли се пробуди за миг:

– Не могат, така е, власт не се дели лесно, много народ ще се зяноса още – говореше старецът, без да става от земята. Личеше, че отвърща машинално, че мислите му са другаде.

– Тук няма да стоим повече ни ден! – Момъкът привдигна баща си, говорейки: – Не знаеш като замръкнеш, ще осъмнеш ли.

Старецът се покори на сина си, но се освободи от ръцете му. Разбираше го – наистина не беше време за тъгуване; дори му се възхити на енергията – същият като майка си!

– Не знаеш, нищо не знаеш – повтори като ехо Ангел.

– Хайде, тате, по-бързо! – нямаше търпение Стойчо.

Ангел закрачи след него. Избърса очите си, но те пак плувнаха, влагата размътваше всичко пред него. В миг си помисли, че е толкова безволев, оглупял от скръб, сякаш е вече в прегръдките на смъртта. Старецът потръпна и с дрезгав глас подвикна:

– Кой е бил?

– Кой ки! Андартите, те са...

Стигнаха селото. Пред тяхната къща чакаше запрегната каруцата, натоварена с камари багаж. Ангел разбра: синът му е натоварил всичко, да не чака повече.

– Тръгваме! – каза момъкът, без да даде време на баща си да се окопити.

Ангел не се противи:

– Тръгваме. Само да си взема бречекето...

– Взел съм го. – Момъкът нямаше търпение, не остави баща си да влезе вътре. – Ето го! – Той измъкна пушката измежду купчината вещи, подаде му я и без да чака повече, качи се на капрата.

Ангел праметна пушката през рамо и зае мястото до сина си. Конят потегли мудно. Толкова рано улиците бяха пусти. На ъгъла преди моста

две възрастни жени се бяха спрели и тихо разговаряха. Като видяха колата, дръпнаха се. Вятърът отнесе думите им. Разминаха се, без да се поздравят.

Отвъд моста Ангел се размърда, сякаш нещо го глождеше. Обърна се назад. Двете гъркини още говореха на пътя, селото беше все така пусто и одряmano. Покривите му лъщяха на изгряващото слънце, неопадалата шума по дърветата искреше с всевъзможни цветове. Изглеждаше като прано от вчерашния дъжд, прано, ала тъжно.

– Какво има, тате? – обади се Стойчо, доловил неспокойствието му.

– Ти взе ли ми в багажа новия каскет?

– Не го намерих. Майната му на каскета ти, ще ти купим друг!

Старецът кимна вяло, промърмори нещо под нос и пак се умълча.

Денят напредна, малкият керван най-сетне се откъсна от селото и закрета на север. Накрая на Драмското поле, където Боздаг меко издигаше снага, покрай оголелия пуст път, преди да напуснат Гърция, видяха самотна циганска колиба. До нея димеше огън, дръгливо муле пощеше оскъдната изсъхнала трева. Цялата дрипава като обитателите си, тя бе подпряна на едно дърво, разкривена и грозна. Вместо покрив отгоре си колибата имаше бяла тенекиена табела, кой знае откъде довлачена, на която с големи, полюпени букви пишеше България. Това беше гранична табела, преди три години махната от мястото ѝ, защото беше станала излишна.

– Сега пак ще трябва да се постави – помисли горчиво старецът.

Като наближиха, циганчетата, които се грееха на огъня, наскочаха и се втурнаха към пътя, замахаха с ръце и с кръсъци поздравиха тия закъснели пътници. Стойчо подръпна юздите на коня, ала той не можа да ускори ход.

– Множко му е товарът – обади се Ангел Капитанов и без да дава повече обяснения, скочи от колата в движение.

– Какво правиш, бе тате!

– Карай, аз съм подире ти – отвърна баща му.

– Ела, аз ще сляза – подвикна момъкът.

– Ида, ида... – промънка Ангел Капитанов със стиснато гърло.

Извърна се и дълго гледа окаяната колиба на това семейство, прикрило

се от идващите дъждове със старата гранична табела, изкашля се с тежка тютюнджийска кашлица и замлъкна в почуда чия съдба сега е по за жалене. Съвсем не на място се размисли, проследявайки гърба на отдалечаващата се каруца, която отнасяше сина му. Изпита жал.

Внезапно го осени мисъл: какво общо имам аз с тоя млад човек! За какво съм му притрябвал! Аз съм само букаи на нозете му с моята мъка. Мен ме тегли назад, него – напред! Аз имам само спомени, той има планове. Едвам е дочакал да приберем майка му, но не мога да го коря. Младият човек е навсякъде у дома, старият е като пресечен пън. Права е дебалата гъркиня: аз съм си у дома, мястото ми е у дома. А и моята Хриса заради това умря – да не ходи мохаджир по чужди краища.

Не мога да почвам отначало... – поклати глава Ангел.

Очите му бяха пълни с онова прано Кобалище, което напуснаха преди часове, там остана душата му...

А ако се върне? Ами да – ще се върне! Толкова неща има да прави, къде се е запътил!

Ще се върне. Както е нарамил пушката, ей по тая памуклийка – ще се върне! Ще се върне в село, ще мине край ония сплетници и този път ще ги поздрави, ще си иде у дома да си намери новия шевиотен каскет, а после ще разчисти, ще се залости и ще надзирава тайно всички изоставени къщи, ще прелива пресните български гробове, ще пали кандилата им. Дух бродник ще стане той, пазител на махалата, пък като умре, птици ще му изкълват месата и никой няма да го знай. Беше му жално, ала ясно, дори леко.

Старецът усети неочакван прилив на сила от това внезапно просветление.

– Стойчо, чакай – извика отдалеко.

Колата спря, животното изпръхтя, заудря копито на място.

– Какво, бе тате! Айде по-бързо, че както я караме, и до довечера няма да сме излезли от тук. – Момъкът бе загубил търпение с баща си.

– Чакай малко – доближи старецът с разтуптяно от бързането, но и от милите си сърце.

– Я се качи на колата, какво жалиш животното.

Ангел Капитанов погледна сина си отблизо, присви очи – да скрие влага-

та в тях, поклати глава и с глух гърден глас рече:

– Няма, сине, да се кача, ами ще се върна. Не мога да оставя гроба на майка ти да тревяса. Аз съм старо дърво, не ставам за разсаждане!

– Ти не можеш да останеш тука сам!

– Не мога да дойда – възрази бащата.

– Но какво ще стане с тебе?

– Какво? – подсмихна се горчиво Ангел по своя си начин, а всъщност му се плачеше. В миг му се доиска да вземе момчето в прегръдките си, както не беше правил дори когато беше малко дете. Пък не посмя дори да се ръкува с него. Отстъпи назад като уплашен, попивайки образа, фигурата му. Помисли си: най-сетне това е краят, виждам сина си за последно... Преглътна сухотата в устата си и добави: – Ти знаеш ли лисица какво прави, ако се натъкнеш на леговището ѝ? Изгонва малките, пуска ги да бягат, а тя остава вътре, само муцуната ѝ се подава. Тогава, да знаеш, усетила е края.

– Тате, стига с тия ловджийски истории.

– Не са ловджийски, сине, – кротко каза Ангел, – човешки са! Аз оставам, ти върви. Хич не слизай! – възпря той сина си, като го видя понечил да скочи от капрата. – Няма да се прощаваме повече! Всеки по своя път и бъдете благословени.

Старецът доближи коня, неговия кон, с който беше ловувал из цялата околия, и го тупна по хълбока. Животното трепна, сякаш разбра всичко от тоя последен жест, и рязко потегли. Стойчо залитна, но опъна юздите. Подкара колата напред, а гледаше баща си назад. Погледа, погледа, пък седна на капрата и се взря пред себе си.

Каруцата се затресе по неравния път, сега вече по-бързо от преди. Ангел Капитанов стоя, без да мръдне, докато тя се отдалечаваше, смаляваше. Накрая съвсем се стопи в синята дрезгавина на северните планини.

Денят беше унил, хладен и смълчан като болен. Беше последният ден на октомври, злощастен октомври, когато българската власт за втори път след Ньойския договор напускате Егейския Македония, този път завинаги. ♦

Речник на непознати думи:

Ки – та, нима (диал.)

Мохаджир – бежанец, преселник, изселник (остар.)

Парастаса – панихида, помен (гр.)